

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΙΓΑΙΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Ιστορία της πόλης και της πολεοδομίας

4^η διάλεξη: Οι Ευρωπαϊκές πόλεις στον Μεσαίωνα.

Διδάσκουσα: Δρ. Νικολίνα-Σπυριδούλα Μυωφά

Email: n.myofa@aegean.gr

Εισαγωγή

- Μεσαίωνας είναι η χρονική περίοδος:

→ που θεωρείται μεταβατική για τον δυτικό κόσμο

→ αρχίζει με την κατάλυση της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (476 μ.Χ.) και τελειώνει με την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς (1453 μ.Χ.) και την ανακάλυψη της Αμερικής από τον Κολόμβο (1492 μ.Χ.).

✓ *Μετά τον 3ο αιώνα μ.Χ. η εξασθένιση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και οι απειλές που δέχονταν οι πόλεις από τις εισβολές άλλων λαών οδήγησαν στη **λήψη μέτρων για την οχύρωσή τους**. Οι πόλεις δεν παρείχαν πλέον ασφάλεια, όπως στην **κλασική περίοδο**, όταν **χαρακτηρίζονταν «ανοικτές»**. Το χαρακτηριστικό αυτό διατηρήθηκε στις πόλεις της ρωμαϊκής περιόδου, καθώς υπό την προστασία της αυτοκρατορίας αναπτύσσονταν χωρίς την ανάγκη οχυρωματικών έργων.*

(Πολύζος, 2023, 56)

Εισαγωγή

- Οι **Ευρωπαϊκές πόλεις στον Μεσαίωνα** είναι οι:
 - Πόλεις στο χώρο της **Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας**
 - Πόλεις στη **Λατινική Δύση**

Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία της Ανατολής

- Η **Κωνσταντινούπολη** αντιπροσωπεύει τη ανατολικό σημείο της Ρώμης.
- Αποτέλεσε την **πρωτεύουσα του βυζαντινού κράτους**.
- Η **σημασία της πόλης είναι τόσο μεγάλη**, γεγονός που αποδεικνύεται από το ότι η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία καταλύθηκε μόλις η πόλη αλώθηκε.
- Ποια ήταν τα χαρακτηριστικά της Κωνσταντινούπολης που την έκαναν ικανή επικράτεια:
 - πολύ μεγάλη σε έκταση
 - ισχυρή οικονομική δραστηριότητα
 - είχε **κυρίαρχο ρόλο και ηγεμονική θέση** στην ευρύτερη περιοχή

Η πολεοδομική εξέλιξη της Κωνσταντινούπολης

- Η **ταυτότητα της πόλης** ως πρωτεύουσας καθορίστηκε από την ιδρυτική της πράξη παρότι δεν χτίστηκε από το μηδέν.
 - Το γεγονός αυτό αποδεικνύει την αστική πολιτική της αυτοκρατορίας τη δεδομένη χρονική στιγμή.
- Τα **πλεονεκτήματα της γεωγραφικής της θέσης** είναι τα ακόλουθα:
 - τόπος σύγκλισης μιας σειράς φυσικών απολήξεων (θαλάσσιων, χερσαίων)
 - βρίσκεται στο σταυροδρόμι Ασίας και Ευρώπης και στο κέντρο των θαλάσσιων δρόμων του Ευξείνου Πόντου και της Μεσογείου
 - διεθνές κέντρο για περισσότερα από 2.000 χρόνια
 - ✓ *Η σταθερή επί πάρα πολύ μεγάλο διάστημα ηγεμονική της δραστηριότητα θα την καταστήσει επιπρόσθετα ένα κέντρο συσσώρευσης πολύ μεγάλου πλούτου, γεγονός που θα αποτελέσει με τη σειρά του ένα μυθικό σημείο αναφοράς και έλξης (Μαρμαράς, 2012, 86).*

Η πολεοδομική εξέλιξη της Κωνσταντινούπολης

- Το πολεοδομικό πρόγραμμα του Μέγα Κωνσταντίνου: Η **Κωνσταντίνειος πόλη**
 - Απαίτησε **υψηλά κονδύλια** για την ολοκλήρωσή του
 - **Αυξήθηκε η έκταση** της πόλης από 2 σε 6 τετ. χλμ.
 - **Διαμορφώθηκε** ουσιαστικά το σχέδιο και η μορφή της πόλης
- Δόθηκαν κίνητρα για την κατοίκηση της πόλης με αποτέλεσμα την έντονη εσωτερική μετανάστευση και την **αύξηση εν τέλει του πληθυσμού** της στους **150.000 κατοίκους**.
- Τα **κίνητρα** που δόθηκαν ήταν:
 - δωρεάν ψωμί στους **φτωχότερους πολίτες** που θα αναλάμβαναν να χτίσουν την κατοικία τους,
 - αυτοκρατορική χρηματοδότηση στους **αξιωματικούς** για την οικοδόμηση μεγάλου αριθμού αστικών κατοικιών.

Η πολεοδομική εξέλιξη της Κωνσταντινούπολης

✓ Οι αυτοκρατορικοί αρχιτέκτονες του Κωνσταντίνου χάραξαν τη νέα πόλη πάνω στην παλιά. Η ρυμοτομική της διάταξη είχε το σχήμα «συμβατικού» ορθογωνίου χωρισμένου σε δύο τμήματα από τη Μέση οδό (περί τα 4 km), που οδηγούσε από μία από τις πύλες των τειχών μέχρι τον πατριαρχικό ναό της Αγίας Σοφίας. Το κέντρο της πόλης βρισκόταν γύρω από την κυκλική αγορά του Κωνσταντίνου [...] Η Μέση οδός αποτελούσε τη ραχοκοκαλιά της πόλης, ήταν πλατιά, περιστοιχιζόμενη από διπλά περιστύλια, στοιχεία κλασικά τυπολογίας της ελληνικής πολεοδομικής παράδοσης, που περνούσε μέσα από δύο αγορές, του Μ. Κωνσταντίνου και του Μ. Θεοδοσίου, γεμάτες αγάλματα. [...] Στη Μέση οδό βρίσκονταν τα πιο σημαντικά μαγαζιά, συνήθως ομαδοποιημένα κατά εμπορεύματα (αργυροχοεία, υφάσματα, επιπλοποιεία κ.λπ.), ενώ κοντά στο παλάτι βρίσκονταν τα περισσότερο πολυτελή. Χτίστηκαν λουτρά, θέατρο, αμφιθέατρο. [...] Για την εξυπηρέτηση της νέας πόλης γίνονται σημαντικά έργα υποδομών, όπως η υδροδότηση από το υδραγωγείο του Βάλη και μεγάλες δεξαμενές από όπου το νερό μεταφερόταν με σωλήνες στις συνοικίες και τα λουτρά. Λιμενικά έργα ενισχύουν την πόλη σημαντικά προς τις δύο ακτές για την ευκολότερη προσέγγιση από τη θάλασσα. (Σιδηρόπουλος, 2015, 87-88)

Η πολεοδομική εξέλιξη της Κωνσταντινούπολης

- Η ολοκλήρωση της πολεοδόμησης της Κωνσταντινούπολης: Η **Θεοδοσιανή επέκταση**
 - **Ολοκληρώθηκε η πολεοδομική οργάνωση της Κωνσταντινούπολης** από τον Αυτοκράτορα Θεοδόσιο και τους διαδόχους του.
 - Υλοποίησαν ένα εκτεταμένο οικοδομικό πρόγραμμα το οποίο περιελάμβανε την κατασκευή:
 - ✓ νέου λιμανιού,
 - ✓ αγορών,
 - ✓ αποθηκών,
 - ✓ μεγαλοπρεπών μνημείων.

Η πολεοδομική εξέλιξη της Κωνσταντινούπολης

- Η πόλη διαιρείται σε **14 συνοικίες** και **322 γειτονιές**.
- Ο πληθυσμός της φτάνει τους **300.000-400.000 κατοίκους**.
- Ξεπερνά σε πληθυσμό την Ρώμη, την Αλεξάνδρεια και την Αντιόχεια.
- Η πόλη αποτελεί το **αυτοκρατορικό κέντρο**.
- Στεγάζει όλες τις διοικητικές υπηρεσίες της επικράτειας.

Κατοικία στην Κωνσταντινούπολη

- Η πόλη προσέλκυε κατοίκους από όλη την επικράτεια και ιδιαίτερα φτωχούς.
- Υπήρχαν δύο βασικά είδη κατοικίας στην Κωνσταντινούπολη
 - **Αρχοντικές κατοικίες:**
 - ✓ παρόμοιες με τις ρωμαϊκές, διώροφες, με εσωτερική σκεπασμένη αυλή
 - ✓ διέθεταν θέρμανση σε ένα δωμάτιο ή κεντρικό θέρμανση οι πιο εύπορες οικογένειες
 - ✓ διέθεταν πλυσταριό, αποχέτευση και λουτρό.
 - Τα φτωχότερα εισοδηματικά στρώματα κατοικούσαν σε **λιτές κατοικίες** με σκεπή από ψάθα και πέτρινο δάπεδο:
 - ✓ από τον 5^ο αιώνα άρχισαν να κατασκευάζονται πολυκατοικίες (5-9 ορόφων) με μικρά σε μέγεθος διαμερίσματα με στοιχειώδη εξοπλισμό.

Κατοικία στην Κωνσταντινούπολη

→ Υπήρχαν και **καταλύματα με τις μίνιμουμ ανέσεις για τους φτωχούς** που μάλλον δεν θα μπορούσαν οικονομικά να κατοικήσουν στις λιτές κατοικίες.

Η πολεοδομική εξέλιξη της Κωνσταντινούπολης

- Υπήρχε **ανάμειξη χρήσεων**

→ Παλάτια, αρχοντικά, απλές κατοικίες και χαμόσπιτα βρίσκονταν αναμεμειγμένα (Ράνσιμαν 1969 · αναφορά στο Σιδηρόπουλος, 2015, 91)

- Η **οικιστική πυκνότητα δεν ήταν ίδια** σε όλα τα τμήματα της πόλης.

→ το τμήμα κοντά στα **χερσαία τείχη** ήταν **αραιοκατοικημένο** ενώ **γύρω από τα λιμάνια** υπήρχε πλήθος **πυκνοδομημένων κατοικιών**.

Η πολεοδομική εξέλιξη της Κωνσταντινούπολης

- Επί αυτοκράτορα **Ζήνωνα**, τον 5^ο αιώνα μ.Χ., λήφθηκαν ορισμένα επιπλέον **νομοθετικά μέτρα** για την καλύτερη πολεοδομική οργάνωση της Κωνσταντινούπολης:
 - Καθορίστηκε το πλάτος των δρόμων (έως περίπου 4 μέτρα).
 - Ορίστηκε ελάχιστη απόσταση μεταξύ των όψεων δύο κτιρίων τα 3 μέτρα.
 - Οι νέες κατοικίες όφειλαν να έχουν τέτοιο ύψος ώστε να μην εμποδίζουν τη θέα προς τη θάλασσα και τον φωτισμό των γειτονικών κτισμάτων.

Οι άλλες πόλεις της Ανατολικής Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας

- Οι **άλλες πόλεις** αποτελούν το άλλο μισό της βυζαντινής πόλης.
- Οι **βυζαντινές πόλεις** εντάσσονται στο **πλαίσιο 3 περιόδων με διακριτά χαρακτηριστικά** τα οποία απορρέουν από τον αστικό τους χαρακτήρα:

Οι άλλες πόλεις της Ανατολικής Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας

- **Πρώτη περίοδος:** αναφέρεται στην πόλη που αποτελεί συνέχεια της **ελληνορωμαϊκής αστικής παράδοσης**
 - 1η υποπερίοδος: η πόλη **διατηρεί** καθαρά χαρακτηριστικά ελληνορωμαϊκής αστικής μορφολογίας
 - ✓ [Επί Ιουστινιανού] η πολεοδομία εντάσσεται σε ένα **πρόγραμμα «ανασύστασης»** (*renovatio imperii*), που έχει στόχο την επιστροφή του ρωμαϊκού οράματος. Το πρόγραμμα αυτό αφορούσε σειρά παλαιών πόλεων και αμυντικά έργα. Αυτά τα έργα είναι **μεγάλης κλίμακας** και έχουν καθαρό ακόμα χαρακτήρα ρωμαϊκής παράδοσης, όπου αναδύεται καθαρά η μνημειακότητα. Το πρόγραμμα αυτό, ευκοσμία των πόλεων (*ornatus urbis*), εντάσσεται στη **συντήρηση των υποδομών** (υδραγωγεία, γέφυρες, τείχη, λιμενικά έργα, επικοινωνίες), με στόχο την **καλή λειτουργία των αστικών κέντρων**. Σ' αυτό συμβάλλουν τόσο οι **κρατικές αρχές** όσο και η **ιδιωτική πρωτοβουλία** των εύπορων πολιτών. (Σιδηρόπουλος, 2015, 93)

Οι άλλες πόλεις της Ανατολικής Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας

- 2η υποπερίοδος: η πόλη **μετασχηματίζεται** και υιοθετεί τα χαρακτηριστικά της χριστιανικής πόλης η οποία οργανώνεται γύρω από την εκκλησία (η καινή πόλη).
- ✓ Στις νέες θεμελιώσεις πόλεων λαμβάνεται υπόψη τόσο η καλή εμφάνιση (ευκοσμία) όσο και η ασφάλεια. Αυτό βαθμιαία μεγαθύνεται, με αποτέλεσμα την **παρακμή της ωραίας πόλης σε όφελος της ασφάλειας**, της απόρθητης πόλης (Κοντσίνα 2009). Αυτό είναι ένα ευρύτερο αποτέλεσμα του **εκχριστιανισμού των πόλεων και της απομάκρυνσης από τα πρότυπα της ύστερης αρχαιότητας**. Το γεγονός αυτό φαίνεται και στον αποφασιστικότερο ρόλο των επισκόπων στη διοίκηση των πόλεων, που θα γίνουν πρόσωπα κυρίαρχα και για τη διοίκηση της πόλης [...] Η καινή πόλη δεν έχει ως λογική το **μέγεθος ή το μεγάλο αριθμό των κατοίκων, τη μεγαλοπρέπια των κτηρίων και την αφθονία των αγαθών** της πόλης του κλασικού προτύπου, αλλά πρέπει να είναι σοβαρή, μετρημένη και ταπεινή, όπου η εκκλησία παίζει κεντρικό και καθοριστικό ρόλο. (Σιδηρόπουλος, 2015, 93-94)

Οι άλλες πόλεις της Ανατολικής Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας

- **Δεύτερη περίοδος:** αναφέρεται στην πόλη που **μεταβάλλεται σε οχυρό**, δηλαδή σε πόλη-κάστρο, προκειμένου να προστατευθεί από τις μεγάλες επιδρομές.
- 1η υποπερίοδος: η πόλη μετακινείται σε ορεινές περιοχές και **μετετρέπεται σε αυστηρά οργανωμένο οχυρό**
- ✓ Στην περιφέρεια [...] **οι πόλεις χάνουν κυρίως τον αστικό τους χαρακτήρα**, οι διαφορές μεταξύ πόλεων και χωριών μειώνονται. **Οι κάτοικοι των πόλεων ασχολούνται** σε πολύ μικρότερο ποσοστό με τη βιοτεχνία και το εμπόριο, ενώ το μεγαλύτερο μέρος τους απασχολείται **με τις αγροτικές δραστηριότητες της περιφέρειάς τους** (Koder 2004). Στις περιοχές που πιέζονται ιδιαίτερα από τα προβλήματα, η **κρατική μηχανή αδυνατεί να βοηθήσει δραστικά**, με αποτέλεσμα σε άλλες περιπτώσεις (πανώλη, επιδρομές) οι οικισμοί σε ανοιχτούς γεωγραφικούς χώρους να μειωθούν και να αντικατασταθούν από μικρές οχυρωμένες πόλεις σε υψώματα, ενώ σε άλλες περιπτώσεις μεγαλύτερες πόλεις διασπώνται σε σειρά μικρότερων και μετά μεταφέρονται σε ψηλότερες περιοχές. (Σιδηρόπουλος, 2015, 94-95)

Οι άλλες πόλεις της Ανατολικής Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας

→ 2η υποπερίοδος: χαρακτηρίζεται από **αναγέννηση της βυζαντινής πόλης**.

*Η βυζαντινή πόλη αυτή την εποχή είναι κυρίως ένα **κέντρο με μια μικρή αγροτική δική του περιοχή, που μπορεί να αμυνθεί αποτελεσματικά**, διαθέτει στρατιωτικές και διοικητικές υπηρεσίες εντός του οχυρού που δεσπόζει και είναι επισκοπική έδρα. Η γύρω περιοχή συγκροτείται από ένα **σύστημα μικρότερων οχυρών** (φρούρια, καστέλια, πύργοι), με μόνιμες φρουρές που ελέγχουν το οδικό δίκτυο, το οποίο δίκτυο συμπληρώνεται από ένα άλλο ευρύτερο σύστημα από **μικρές κώμες**, που έχουν αποστολή να δέχονται τον αγροτικό πληθυσμό και να διατηρούν προμήθειες αγαθών στην περίπτωση κινδύνου (καταφύγια). (Σιδηρόπουλος, 2015, 95-96)*

Οι άλλες πόλεις της Ανατολικής Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας

- **Τρίτη περίοδος:** αντιστοιχεί σε μια αναγκαστική **αστική αυτονόμηση**, υπό την κίνδυνο μη εδαφικής συνέχειας της βυζαντινής πόλης.
- Η πόλη **διατηρεί τη μορφή του κάστρου**, ωστόσο έχει χάσει πολλά από τα δυναμικά χαρακτηριστικά της:
 - είναι **υποβαθμισμένη, αποδυναμωμένη** και γεωγραφικά απομονωμένη
 - οδεύει προς την **οριστική κατάλυσή** της.
- ✓ *Η πόλη όμως δεν παύει και υπό αυτές τις συνθήκες να εξελίσσεται. Καινοτομικό στοιχείο αυτής της εποχής στην αστική γεωγραφία είναι τα μέτρα που λαμβάνονται για τη βελτίωση των **προαστιακών κωμοπολεων**, με στόχο να τις καταστήσουν πολυπληθείς με ωραία και γερά σπίτια, ενώ εντελώς νέο στοιχείο είναι η **κατασκευή εμπορειών** (σ. χώρων εμπορίου), τα οποία αποτελούν πλέον τα σημεία αναφοράς των ευημερούντων αγροτικών διαμερισμάτων (Κιουσοπούλου 2013, Κοντίνα 2009). Το σχέδιο των πόλεων είναι προσανατολισμένο κυρίως στην **αμυντική θωράκιση**, ώστε να μπορεί η πόλη να πολιτευτεί με ευχέρεια έχοντας πρόσβαση τόσο στη θάλασσα όσο και να καθαρίσει τις διαδρομές και να πλατύνει τους δρόμους. [...] Ο **πληθυσμός επιστρέφει εκ νέου στα αστικά κέντρα**, ενώ η οικονομική και η πνευματική ζωή επανέρχονται στο προσκήνιο. (Σιδηρόπουλος, 2015, 99-100)*

Οι πόλεις στη Λατινική Δύση

- Κατά τη μεσαιωνική περίοδο στη Δυτική Ευρώπη δημιουργήθηκαν οι περισσότερες αστικές περιοχές.
- Η πολεοδομία τη μεσαιωνική περίοδο **δεν είναι ενιαία** αλλά περιπτωσιολογική.
 - Δεν υπήρχε δηλαδή ενιαίο πολεοδομικό σύστημα.
 - ✓ *Πολλές πόλεις της Ευρώπης την περίοδο αυτή άλλαξαν μορφή και χαρακτήρα. Στην Ισπανία και την Ιταλία διατήρησαν σε μεγάλο βαθμό το κύρος τους και τη σημασία τους για την ανάπτυξη, ενώ στη Μεγάλη Βρετανία εξαφανίστηκαν σχεδόν ολοκληρωτικά. Στη Γαλλία οι πιο πολλές πόλεις διατηρήθηκαν χάρη στη δημιουργία οχυρωματικών έργων, ενώ στο σύνολό τους ακολούθησαν μια αργή πορεία συνεχούς παρακμής μέχρι τον 10ο αιώνα μ.Χ. Η εξέλιξη αυτή οφειλόταν κυρίως στην αδυναμία λειτουργίας τους, μετά τη δραματική συρρίκνωση των τεχνικών, οικονομικών και διοικητικών δραστηριοτήτων που τις χαρακτήριζαν. (Πολύζος, 2023, 58)*

Η ανάπτυξη των πόλεων στη Λατινική Δύση

- **Τέλη 10ου και αρχές 11ου αιώνα:** αντιστροφή της φθίνουσας πορείας των πόλεων και δημογραφική «έκρηξη» λόγω
 - περιορισμού των πολεμικών συρράξεων
 - ελάττωσης της συχνότητας εμφάνισης επιδημιών και λιμών
- **Μετά τον 11ο αιώνα** ο γεωγραφικός χώρος στην Ευρώπη:
 - **Διαιρέθηκε σε πολλά μικρά κρατίδια**
 - Η **φεουδαρχία** ήταν το **κυρίαρχο σύστημα εξουσίας**: μεγάλες εκτάσεις γης (φέουδα) ανήκαν στην Εκκλησία και στους ευγενείς.
 - ✓ Η ανάπτυξη νέων τεχνικών καλλιέργειας είχαν ως αποτέλεσμα την **αύξηση της παραγωγής**
 - ✓ Η αύξηση της παραγωγής βοήθησε στην **αύξηση της απασχόλησης σε μη αγροτικά επαγγέλματα** (έμπορο, τεχνίτες, βιοτέχνες, κ.ά.) και στην **ανάπτυξη των μικρών οικισμών.**

Η ανάπτυξη των πόλεων στη Λατινική Δύση

- ✓ Δόθηκαν ειδικά προνόμια στους κατοίκους των πόλεων με αποτέλεσμα **μεγάλη ώθηση στην ανάπτυξη των πόλεων.**
 - ✓ 5.000-10.000 ήταν οι κάτοικοι των περισσότερων πόλεων στον μεσαίωνα
- Στην Ευρώπη θεμελιώθηκαν **νέες πόλεις βάσει εγκεκριμένου σχεδίου:**
- ✓ Ιδρύθηκαν από **ηγεμόνες και φεουδάρχες**
 - ✓ Χτίστηκαν σε περιοχές που υπήρχαν **φυσικά εμπόδια** (πχ. λίμνες, ποτάμια, βουνά κ.λπ.) για την προστασία από επιθέσεις
 - ✓ Κατασκευάζονταν **τείχη περιμετρικά** για την προστασία τους
 - ✓ Η πλειονότητα των πόλεων αυτών αναπτύχθηκε σε περιοχές που **δεν είχαν βρεθεί υπό ρωμαϊκή κυριαρχία** και ήταν **λίγο ή καθόλου αστικές.**

Η ανάπτυξη των πόλεων στη Λατινική Δύση

- Η ανάκαμψη του εμπορίου ευνόησε την **πληθυσμιακή και οικονομική ανάπτυξη των πόλεων**.
- Η **ανάπτυξη των πόλεων** και η διεύρυνση των οικονομικών δραστηριοτήτων τους οδήγησε στην **εμφάνιση μιας νέας κοινωνικής τάξης της «αστικής»**:
 - Οι φεουδάρχες έχασαν μέρος της εξουσίας τους αφού πλέον η ανάπτυξη μετατοπίστηκε από τον αγροτικό χώρο σε δραστηριότητες (εμπορίου, βιοτεχνείας κ.λπ.)
 - Η αστική τάξη απέκτησε οικονομική δύναμη
 - ✓ *Η νέα αυτή αστική τάξη (bourgeoisie) δεν ήρθε σε άμεση αντίθεση με τις ισχύουσες δομές εξουσίας, όμως προκάλεσε μετατόπιση εξουσιών, για να εξυπηρετηθούν καλύτερα οι νέες λειτουργίες της πόλης. [...] Γενικά, η νέα αστική τάξη θα προκαλέσει ριζικές κοινωνικές και πολιτικές ανακατατάξεις και θα ανοίξει το δρόμο για τη βιομηχανική επανάσταση (Πολύζος, 2023, 61).*

Η ανάπτυξη των πόλεων στη Λατινική Δύση

- **Πριν από τις αρχές του 14ου αιώνα οι μεγαλύτερες πόλεις της Λατινικής δύσης ήταν οι ακόλουθες:**
 - Παρίσι – περίπου 200.000 κάτοικοι
 - Μιλάνο και Βενετία – περίπου 200.000 κάτοικοι
 - Φλωρεντία, Γενεύη, Νάπολη και Παλέρμο – περίπου 100.000 κάτοικοι
 - Μπριζ (Βέλγιο) – περίπου 50.000 κάτοικοι
 - Λονδίνο, Κολωνία – περίπου 40.000 κάτοικοι
 - Βαρκελώνη – περίπου 35.000 κάτοικοι
 - Στρασβούργο, Πράγα, Βιέννη – περίπου 20.000 κάτοικοι

Η μορφή της αστικής μεσαιωνικής πόλης

- **Μέχρι το 12ο αιώνα** η ανάπτυξη των πόλεων ήταν:
 - είτε **γραμμική**: κατά μήκος ενός δρόμου ή ποταμού
 - είτε **γύρω από ένα σημαντικό οικοδόμημα** (πύργο, μοναστήρι, εκκλησία)
- Από τα μέσα του 12ου αιώνα: **επιστροφή στα ορθωγωνικά σχέδια πόλεως**

Η μορφή της αστικής μεσαιωνικής πόλης

- ✓ Είτε η μεσαιωνική πόλη είναι αυτόνομη είτε μέρος ευρύτερου συνόλου, τα πολεοδομικά χαρακτηριστικά της έχουν πρώτο μέλημα τη **διασφάλιση της ασφάλειας, που υλοποιείται μέσω των οχυρώσεων**. Η ίδια μέριμνα εκδηλώνεται για την **υδροδότηση**, η οποία όμως περιορίζεται σε πηγάδια, στέρνες, πηγές εντός των τειχών, όπως και το νερό των ποταμών που διασχίζουν τις πόλεις. Δεν είναι από τεχνική αδυναμία, αλλά κυρίως για λόγους ασφάλειας. Η μεταφορά του νερού από μακριά αποτελούσε πεδίο υψηλής τρωτότητας από τους εν δυνάμει εχθρούς. Αυτό συμβαίνει διότι η μεσαιωνική πόλη δεν ελέγχει την περιοχή γύρω από αυτή. [...] Το σχήμα των **μεσαιωνικών δρόμων** ποικίλλει ιδιαίτερα. Γενικά **είναι στρεβλοί και στενοί** ακόμα και στις νέες πόλεις, οι δρόμοι είναι δύσκολα ευθείς, είτε γιατί **υιοθετούν το ανάγλυφο** είτε για λόγους στρατιωτικούς. Γενικά, από το 14ο αιώνα στις περισσότερες μεγάλες πόλεις οι δρόμοι διαθέτουν πλακόστρωση. Οι κατοικίες συνωστίζονται πάνω στους δρόμους. [...] Η μεσαιωνική πόλη διαθέτει **περιοχές με συγκεκριμένη λειτουργία**. Το φαινόμενο είναι ιδιαίτερα ευκρινές όσον αφορά τη συντεταγμένη επαγγελματική δραστηριότητα, ενώ οι περιστασιακές και αυθόρμητες συναλλαγές, που θορυβούν και μολύνουν το αστικό περιβάλλον, είναι ανεξέλεγκτες. (Σιδηρόπουλος, 2015, 106-107)

Βασικά χαρακτηριστικά πολεοδομικής παρέμβασης στη μεσαιωνική πόλη

- **Σημαντικός ρόλος των τοπικών αρχών** στις πολεοδομικές επεμβάσεις που αφορούν την κατασκευή νέων πόλεων.
- **Υποχρεωτική η έκδοση άδειας** από την υπηρεσία των τίτλων γης για την κατασκευή ή ανακατασκευή κτηρίων.
- **Έλεγχος των χρήσεων γης και της χρήσης του δημόσιου χώρο** από τις δημόσιες αρχές.
- Κανονισμοί **αστικής αισθητικής** από τον 14ο αιώνα και ύστερα.
- Συναντώνται **μορφές συστήματος απαλλοτρίωσης** για την εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος κυρίως σε έργα οχυρωματικού χαρακτήρα.

Εικόνα 1.11: Οχυρωμένη πύλη του κάστρου Gravensteen στη Γάνδη του Βελγίου που χτίστηκε το 1180 στον ποταμό Lieve, ορόσημο της Φλάνδρας

Τα κάστρα αποτελούσαν τα διοικητικά κέντρα της περιοχής, είχαν κατάλληλη οχύρωση και ήταν κατοικίες του προσωπικού που αποτελούσε τη συνοδεία του διοικητή της περιοχής.

Εικόνα 1.12: Η μεσαιωνική περιτειχισμένη πόλη Rothenburg της Γερμανίας

Στην εικόνα εμφανίζονται ο πυκνός πολεοδομικός ιστός, οι στενοί δρόμοι, η πλατεία της αγοράς και οι πύργοι της πύλης στο βάθος.

Βιβλιογραφία

- ✓ Πολύζος, Σ. (2023). *Αστική Ανάπτυξη* (2η έκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, σσ. 56-64.
- ✓ Σιδηρόπουλος, Γ. (2015). *Η πόλη στο χρόνο: Σημεία αναφοράς και προβολές στο σήμερα*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σσ. 83-108.